“BOLALARNING IJTIMOIYLASHUV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRUVCHI O‘YINLAR”

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Ostanayeva Nafisa Zuxriddin qizi
2-kurs magistranti
(nafisaostanayeva@gmail.com)

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda o‘yinlarning pedagogik va psixologik ahamiyati yoritilgan. O‘yin faoliyati orqali bolalarda muloqot, hamkorlik, jamoa bilan ishlash, hissiyotlarni boshqarish va ijtimoiy tajriba orttirish ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, syujetli-rolli, didaktik va harakatli o‘yinlarning bolalar ijtimoiy rivojlanishidagi o‘rni ochib berilgan hamda tarbiyachi va ota-onalarning vazifalari haqida ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan.

Аннотация

В данной статье рассматривается педагогическое и психологическое значение игр в развитии навыков социализации детей дошкольного возраста. Анализируются вопросы формирования коммуникативных навыков, сотрудничества, коллективной деятельности и эмоционального развития детей посредством игровой деятельности. Освещается роль сюжетно-ролевых, дидактических и подвижных игр в социальном развитии детей, а также представлены рекомендации по организации игровой деятельности

воспитателями и родителями.

Abstract

This article discusses the pedagogical and psychological importance of games in developing socialization skills in preschool children. It analyzes the formation of communication skills, cooperation, teamwork, emotional regulation, and social experience through play activities. The role of role-playing, didactic, and movement games in children's social development is highlighted, and practical recommendations for educators and parents are provided.

Kalit so‘zlar

ijtimoiylashuv, o‘yin faoliyati, maktabgacha yosh, syujetli-rolli o‘yin, harakatli o‘yin, didaktik o‘yin, muloqot ko‘nikmasi, jamoaviy faoliyat, hissiy rivojlanish, pedagogik yondashuv, tarbiyachi, bola shaxsi.

Kirish

Maktabgacha yosh bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Aynan shu davrda bola atrof-muhitni anglay boshlaydi, tengdoshlari bilan muloqot qiladi va jamiyat qoidalarini o‘zlashtiradi. Bolalarning ijtimoiylashuv jarayoni ularning kelajakdagi hayoti, ta’lim faoliyati va jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi muhim omillardan biri sanaladi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tizimida bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Bolalar uchun eng tabiiy va qiziqarli faoliyat turi bu o‘yin hisoblanadi. O‘yin orqali bola nafaqat hordiq chiqaradi, balki atrofdagilar bilan muloqot qilishni, jamoada ishlashni va o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni ham o‘rganadi. O‘yin jarayonida bolalar

bir-birining fikrini tinglash, navbat kutish, yordam berish va hamkorlik qilish kabi muhim ijtimoiy ko‘nikmalarni egallaydi.

Pedagog va psixolog olimlarning fikricha, o‘yin faoliyati bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda syujetli-rolli, harakatli va didaktik o‘yinlar samarali vosita hisoblanadi.

Asosiy qism

Ijtimoiylashuv — bolaning jamiyatdagi qadriyatlar, qoidalar va ijtimoiy tajribalarni o‘zlashtirish jarayonidir. Ushbu jarayon davomida bola jamiyatning faol a’zosi sifatida shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiylashuv asosan o‘yin faoliyati orqali amalga oshadi. Chunki o‘yin bola uchun erkin faoliyat bo‘lib, unda bola o‘z imkoniyatlarini namoyon qiladi va atrofdagilar bilan munosabat o‘rnatadi.

L.S. Vygotskiy o‘yin faoliyatini bolaning rivojlanishidagi yetakchi faoliyat turi sifatida baholaydi. Olimning fikricha, o‘yin jarayonida bola kattalar hayotiga taqlid qiladi va ijtimoiy tajriba orttiradi. J. Piaget esa o‘yinlar bolalarning tafakkuri, muloqoti va ijtimoiy munosabatlarini rivojlantirishini ta’kidlaydi. Bola o‘yin davomida qoidalarni tushunadi, ularga rioya qilishni o‘rganadi hamda o‘z xatti-harakatlarini boshqarishni boshlaydi.

Syujetli-rolli o‘yinlar bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. “Do‘kon”, “Shifoxona”, “Oila”, “Bog‘cha” kabi o‘yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy rollarni bajaradilar va jamiyatdagi munosabatlarni o‘rganadilar. Masalan, “Shifoxona” o‘yinida bola shifokor yoki bemor rolini bajarib, mehribonlik,

g‘amxo‘rlik va muomala madaniyatini o‘zlashtiradi. “Do‘kon” o‘yinida esa sotuvchi va xaridor o‘rtasidagi munosabatlar orqali muloqot ko‘nikmalari shakllanadi.

Harakatli o‘yinlar ham bolalarning ijtimoiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Bunday o‘yinlar davomida bolalar jamoa bilan harakat qilishni, qoidalarga rioya etishni va bir-birini qo‘llab-quvvatlashni o‘rganadilar. “Quvlashmachoq”, “Oq terakmi, ko‘k terak” kabi o‘yinlar bolalarda faollik, chaqqonlik va jamoaviylik sifatlarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, harakatli o‘yinlar bolalarning hissiy holatini yaxshilab, ularda quvonch va ijobiy kayfiyat uyg‘otadi.

Didaktik o‘yinlar esa bolalarning fikrlash qobiliyati va muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. “Kasblarni top”, “Kim nima qiladi?”, “Mantiqiy juftlikni top” kabi o‘yinlar orqali bolalar bilim olish bilan bir qatorda birgalikda ishlash va o‘z fikrini erkin ifoda etishni ham o‘rganadilar. Didaktik o‘yinlar bolalarda mustaqillik va ijodkorlikni rivojlantirishda ham muhim vosita hisoblanadi.

Jamoaviy o‘yinlar bolalarda do‘stlik, hamkorlik va o‘zaro yordam kabi sifatlarni shakllantiradi. O‘yin davomida bolalar umumiy maqsad asosida birlashadi va birgalikda faoliyat olib boradi. Bu esa ularda jamoa bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Ayrim hollarda o‘yin davomida kelishmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin, ammo bunday vaziyatlar bolalarga muammolarni tinch yo‘l bilan hal qilishni o‘rgatadi.

Bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda tarbiyachining roli alohida ahamiyatga ega. Tarbiyachi bolalar yoshiga mos o‘yinlarni tanlashi, o‘yin jarayonini to‘g‘ri tashkil qilishi va barcha bolalarni faol ishtirok etishga jalb etishi zarur. Tarbiyachi tomonidan yaratilgan ijobiy psixologik muhit bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va muloqotga kirishuvchanligini rivojlantiradi.

Ota-onalar ham bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida muhim o‘rin tutadi. Oilada bolalar bilan birgalikda o‘yin o‘ynash, ularni tinglash va qo‘llab-quvvatlash bolaning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Oiladagi sog‘lom muhit va mehr-muhabbat bolaning jamiyatga moslashuvini osonlashtiradi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yin faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish bolalarning ijtimoiy rivojlanishini ta’minlaydi. O‘yinlar orqali bolalarda muloqot madaniyati, hamkorlik, o‘zaro hurmat va ijtimoiy faollik shakllanadi. Shu sababli pedagoglar o‘yinlardan ta’lim va tarbiya jarayonining muhim vositasi sifatida samarali foydalanishlari lozim.

Bolalarning ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda milliy va xalq o‘yinlari ham alohida ahamiyatga ega. Xalq o‘yinlari bolalarda milliy qadriyatlarga hurmat, jamoaviylik va o‘zaro yordam kabi sifatlarni shakllantiradi. Ayniqsa, “Chillak”, “Arqon tortish”, “Bekinmachoq”, “Kim chaqqon?” kabi o‘yinlar bolalarning faolligini oshirib, tengdoshlari bilan erkin muloqot qilishiga yordam beradi. Milliy o‘yinlar orqali bolalarda nafaqat jismoniy faollik, balki ijtimoiy faollik ham rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hissiy rivojlanish ham ijtimoiylashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O‘yin jarayonida bolalar o‘z his-tuyg‘ularini erkin ifoda etadi, quvonch, xafa bo‘lish, hayajon va do‘stlik kabi hissiyotlarni boshdan kechiradi. Shu sababli o‘yinlar bolalarning emotsional holatini barqarorlashtirishda ham muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, dramatik o‘yinlar va sahnalashtirish faoliyatlari bolalarning hissiy dunyosini boyitadi va ularda empatiya, ya’ni boshqalarning hissiyotlarini tushunish qobiliyatini rivojlantiradi.

Psixologlarning ta’kidlashicha, o‘yin faoliyati davomida bolalarda liderlik qobiliyatlari ham shakllanadi. Ayrim bolalar o‘yin davomida boshqaruvchilik vazifasini bajaradi,

boshqalarni birlashtiradi va jamoani boshqarishga harakat qiladi. Bu esa ularda tashabbuskorlik, mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, tortinchoq bolalar ham o'yin orqali asta-sekin jamoaga moslashib boradi va muloqotga kirishishni o'rganadi.

Bolalarda ijtimoiylashuv ko'nikmalarini rivojlantirishda ertak asosidagi o'yinlar ham samarali hisoblanadi. Ertak qahramonlari obrazlarini ijro etish orqali bolalar yaxshilik va yomonlikni farqlashni, do'stlik, mehribonlik va halollik kabi insoniy fazilatlarni tushunishni o'rganadi. Masalan, sahnalashtirilgan ertak o'yinlari bolalarda ijodkorlik bilan birga nutq madaniyatini va jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan o'yinlar ham keng qo'llanilmoqda. Interfaol o'yinlar, multimedia vositalari asosidagi mashg'ulotlar va kreativ o'yin texnologiyalari bolalarda qiziqishni oshirib, ularning faol ishtirokini ta'minlaydi. Bunday o'yinlar orqali bolalarda tez fikrlash, muammoli vaziyatlardan chiqish va muloqot qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

O'yin faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan pedagogik muhitga bog'liqdir. Agar tarbiyachi bolalarni qo'llab-quvvatlasa, rag'batlantirsa va ularga erkin faoliyat uchun imkon yaratsa, bolalar o'zlarini erkin his qiladi va faolroq ishtirok etadi. Shu sababli tarbiyachi o'yin davomida nazoratchi emas, balki yo'naltiruvchi va hamkor sifatida qatnashishi muhim hisoblanadi.

Shuningdek, o'yinlar bolalarda nizoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. O'yin davomida yuzaga keladigan kichik kelishmovchiliklar bolalarni bir-birini tushunishga, murosaga kelishga va sabrli bo'lishga o'rgatadi. Natijada bolalarda ijobiy ijtimoiy munosabatlar shakllanadi.

Demak, o‘yin faoliyati bolalarning nafaqat aqliy va jismoniy rivojlanishiga, balki ijtimoiy va hissiy kamolotiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois maktabgacha ta’lim tizimida o‘yinlardan maqsadli va samarali foydalanish bolalarning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuvini ta’minlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda kommunikativ o‘yinlarning ham ahamiyati juda katta hisoblanadi. Kommunikativ o‘yinlar bolalarni bir-biri bilan erkin suhbatlashishga, o‘z fikrini ifoda etishga va boshqalarni tinglashga o‘rgatadi. Ayniqsa, “Tanishing”, “Davom ettir”, “Kim nima dedi?” kabi o‘yinlar bolalarda nutq faolligini oshirib, tengdoshlari bilan yaqin munosabat o‘rnatishga yordam beradi. Bunday o‘yinlar orqali bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonch ham shakllanadi.

Bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida moslashuvchanlik muhim o‘rin tutadi. O‘yin davomida bola turli vaziyatlarga duch keladi va shu orqali yangi sharoitga moslashishni o‘rganadi. Masalan, guruhli o‘yinlarda bolaning yutqazishi yoki g‘olib bo‘lishi unda turli hissiyotlarni yuzaga keltiradi. Shu vaziyatlarda bola o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni va boshqalarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lishni o‘rganadi.

Musiqali o‘yinlar ham bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Qo‘shiq kuylash, raqs tushish va ritmik harakatlar bolalarni birlashtiradi hamda jamoa bilan faoliyat olib borishga o‘rgatadi. Musiqali o‘yinlar bolalarda ijobiy kayfiyat hosil qiladi va ularning emotsional holatini yaxshilaydi. Ayniqsa, umumiy ritm asosida bajariladigan harakatlar bolalarda hamjihatlik va birdamlik hissini rivojlantiradi.

Bolalarda ijtimoiylashuvni rivojlantirishda tabiat qo‘ynida tashkil etiladigan

o‘yinlarning ham o‘rni katta. Ochiq havoda o‘tkaziladigan jamoaviy o‘yinlar bolalarning birgalikdagi faoliyatini kuchaytiradi, ularni erkin muloqot qilishga undaydi. Tabiat bilan bog‘liq o‘yinlar bolalarda nafaqat ekologik tarbiyani, balki jamoaviylik va o‘zaro yordam ko‘nikmalarini ham shakllantiradi.

Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, o‘yin faoliyatida muntazam qatnashadigan bolalar tengdoshlari bilan tezroq til topishadi va jamoaga moslashishi osonroq kechadi. Chunki o‘yin jarayonida bola jamiyatdagi munosabatlarning kichik modelini ko‘radi. Shu orqali u kelajakdagi ijtimoiy hayotga tayyorlanadi.

Pedagoglar o‘yinlarni tashkil etishda bolalarning yosh xususiyatlari va individual imkoniyatlarini hisobga olishlari zarur. Chunki ayrim bolalar faol va tashabbuskor bo‘lsa, boshqalari tortinchoq bo‘lishi mumkin. Shu sababli tarbiyachi barcha bolalarni o‘yinlarga teng jalb etishi va ularni rag‘batlantirib borishi kerak. Ayniqsa, tortinchoq bolalarni kichik guruhli o‘yinlarga jalb qilish ularning muloqotga kirishuvchanligini oshirishda samarali natija beradi.

Shuningdek, bolalarning ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda oilaviy o‘yinlarning ham ahamiyati katta. Ota-onalar farzandlari bilan birgalikda turli stol o‘yinlari, harakatli o‘yinlar va rolli o‘yinlarni tashkil etish orqali ularning muloqot madaniyatini rivojlantirishi mumkin. Oilada tashkil etilgan o‘yinlar bolaning ota-onaga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va oilaviy munosabatlarni yanada yaqinlashtiradi.

O‘yin faoliyatining yana bir muhim jihati shundaki, u bolalarda mustaqillikni rivojlantiradi. Bola o‘yin davomida qaror qabul qiladi, vaziyatni baholaydi va muammolarni hal qilishga harakat qiladi. Bu esa kelajakda bolaning ijtimoiy hayotda faol va mustaqil shaxs bo‘lib shakllanishiga yordam beradi.

Shunday qilib, o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda eng tabiiy, qiziqarli va samarali vosita hisoblanadi. O‘yin orqali bola jamiyatni anglaydi, ijtimoiy tajriba orttiradi va atrofdagilar bilan sog‘lom munosabat o‘rnatishni o‘rganadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiylashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Syujetli-rolli, harakatli va didaktik o‘yinlar bolalarda muloqot, hamkorlik, do‘stlik, jamoada ishlash va hissiyotlarni boshqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

O‘yin jarayonida bola nafaqat bilim oladi, balki jamiyatdagi qoidalar va ijtimoiy munosabatlarni ham o‘zlashtiradi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yin faoliyatini pedagogik jihatdan to‘g‘ri tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi esa bolalarning ijtimoiylashuv jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari. — Toshkent, 2019.
2. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. — Moskva: Pedagogika, 1991.
3. Piaget J. Child Psychology. — New York, 1969.
4. Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. — Moskva, 1977.
5. Amonashvili Sh.A. Insonparvar pedagogika asoslari. — Tbilisi, 1990.
6. Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
7. Mavlonova R.A. Pedagogika. — Toshkent: Fan, 2012.
8. Ochildiyeva D. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. — Toshkent, 2020.

9. Berk L.E. Child Development. — Boston: Pearson Education, 2013.
10. Bronson M. Self-Regulation in Early Childhood. — New York, 2000.